

ज्येष्ठ नागरिकांचा दबावगट निर्माण होण्याची गरज

प्रसंग- ज्येष्ठ नागरिक संघाच्या महासंघाद्वारे 'पद्मश्री' निमित्त झालेल्या सत्कार सोहळ्यातील भाषण

दि. ०५-१०-२००८, स्थळ - बडी हांडा हॉल, जैन हिल्स, जळगाव

महाराष्ट्रभरात साडेतीन लाख सभासद असलेल्या ज्येष्ठ नागरिक संघाच्या वतीने भाऊंना 'पद्मश्री' निमित्त सन्मानपत्र देऊन गौरवण्यात आले. सभासदत्वही आदराने देण्यात आले. या सत्कार सोहळ्यातील भाऊंचे भाषण ज्येष्ठ नागरिकांना स्वशक्तीची जाणीव करून देणारे आहे म्हणूनच भाऊ त्यांना दबावगट निर्माण करायला सांगतात. स्वातंत्र्यानंतर अभिप्रेत सुराज्य निर्माण झालेच नाही. श्रीमंत-गरीब दरी वाढतच गेली. अनेक प्रकारच्या समस्याही वाढल्या. या सर्व समस्या हटविण्यासाठी महिलांच्या हाती कारभाराची सूत्रे देणे आणि ज्येष्ठ नागरिकांनी समाजात, शासन दरबारी जबरदस्त प्रभाव निर्माण करणे किती आवश्यक आहे भाऊ याची जाणीव त्यांना करून देतात. चारित्र्यवान नेतेच समाजाला दिशा देऊ शकतात, हे स्पष्ट करतानाच भाऊ ज्येष्ठ नागरिकांना विधायक कार्यक्रम राबविण्याआधी शपथही घ्यायला सुचवितात.

आदरणीय, व्यासपीठ, महासंघाचे अध्यक्ष श्री. म. भा. कुळकर्णी साहेब, बंधू-भगिनींनो, आणि समवयस्क सुखी-दुखी बंधू-भगिनींनो, (हशा...)

मित्रांनो, आपल्यामध्ये नकळत का होईना एक महत्वाचा दुवा आहे. हा घट्ट दुवा वयाच्या ज्येष्ठत्वाचा आहे, कारण मी देखील आपल्या बरोबरीचा म्हणजे एक्काहत्तर वर्षांचा ज्येष्ठ नागरिक आहे. शरीराने सदृढ आणि चांगला दिसत असलो तरी मी देखील आपल्या सर्वांच्या बरोबरीचाच आहे. मी कुळकर्णी साहेबांना या कार्यक्रमाचे नियोजन करित असतानाच सांगितले होते की, ज्येष्ठ नागरिक संघाला सर्वतोपरी मदत करण्यास मी तयार आहे. ज्येष्ठ नागरिक हा असा वर्ग आहे की, सर्वसाधारणपणे समाजामध्ये या वर्गाला फार मोठा वाव किंवा भाव मिळतोच असे नाही! खेदाने स्पष्टच सांगावयाचे झाल्यास, त्याची सुरुवात ही आपल्या घरातूनच हळूहळू होत असते. काळ वेगाने बदलत असतो, संस्कृतीमध्येही अनेक प्रकारचे फेरबदल होतात. सुख-दुःखाचे अनेक घाट, माळरानाचे अनेक चढउतार हे आयुष्यात येतच असतात. भोवतालची परिस्थिती कोणतेही रूप घेऊन येवो. आपण आनंदाने कसे जगू शकतो? या संदर्भात मागील दोन भाषणांमध्ये 'ज्येष्ठ नागरिक' या

विषयावर मी सविस्तरपणे संवाद साधलेला आहे, ती दोन्ही भाषणे पुस्तकात छापली जाणार आहेत.

आज आपण माझा हा जो हृदय सत्कार करून मला जे मानद सभासदत्व दिले आहे त्याबद्दल मी सर्वप्रथम आपणा सर्वांचे भरल्या मनाने आभार मानतो! सर्वसाधारणपणे दोन विद्वान, दोन घड्याळे, आणि दोन वृद्ध माणसे किंवा स्त्रीया असतील तर त्या त्यांच्यामध्ये एकमत होत नसते! (हशा...) आपल्या सर्वांचे एकमत होऊन मला मानद सभासदत्व देण्याचे आपण निश्चित केले आणि अगदी पहिल्यांदाच २८-२९ वर्षांमध्ये एका ज्येष्ठ नागरिकाला ते सन्मानपूर्वक मिळाले आणि त्यात जळगावला विशेष मान मिळाला त्याबद्दल मला विलक्षण आनंद आहे! (टाळ्या...) मित्रांनो, जळगाव तसे मागासलेले गाव आहे. इतिहास केवळ पुण्या-मुंबईलाच घडलेला आहे का? तसा जळगावला काही विशेष इतिहास घडलेला नाही, असे काही लोकांना वाटत असते. पुण्या-मुंबई सारखा नसेल घडला इतिहास, तरी आपल्या संस्कृतीला अखंड जपण्याचे कार्य आम्ही खानदेशातील लोक करत असतो, आणि खरे म्हणजे हे काम केवळ ग्रामीण भारतच मोठ्या प्रमाणात करतो आहे, हे विशेष आहे! आपली संस्कृती जोपासण्याचे काम निदानपक्षी आपल्या जळगावसारखे ग्रामीण भाग करत असतात, याविषयाबाबत खोलवर अभ्यास करत असताना माझ्या मनात जे विचार आले आहेत, ते विचार थोडक्यात आपल्यासमोर मांडणार आहे त्यावर सर्वांशी सखोल अशी चर्चा करावी अशी माझी मनापासून इच्छा आहे.

समाजामध्ये आता आर्थिक परिस्थिती किंवा नीती ज्या पद्धतीने राबविली जाते आहे, त्यामध्ये दबाव-गट निर्माण करण्याची परिस्थिती येऊन ठेपली आहे. अत्यंत सक्षमपणे कोणत्या दबाव गटाचा प्रभाव पडू शकतो? अर्थातच ज्येष्ठ नागरिक संघाच्याच दबावगटाचा सर्वाधिक प्रभाव पडेल! (टाळ्या ....) असा प्रभाव पडण्यामागेही दोन-तीन कारणे आहेत, तीही मी स्पष्ट करणार आहेच.

अगदी पहिलेच कारण म्हणजे, समाजाची एकूण निष्ठा पुढारी वर्गावरून ढळलेली आहे. पोकळ आणि ढोंगी पुढ्यांकडून समाजाची निराशाच झालेली आहे. स्वातंत्र्यानंतर जे काही अभिप्रेत होते, ते या बेगडी नेतृत्वामुळे घडलेले नाही. परिणामी ज्या कणखरपणाने हा समाज उभा रहाणे अपेक्षित होते ते होऊ शकले नाही. समाजामध्ये भीषण दारिद्र्य अस्तित्वात आहे. काही लोक गर्भश्रीमंत आहेत तर काही लोक अतिशय गरीब आहेत. हे टोकाचे चित्र स्वातंत्र्यानंतर तरी आपल्याला अजिबात अपेक्षित नव्हते, पण तसे वास्तव

चित्र निर्माण झालेले आहे. भ्रष्टाचाराचा सुळसुळाट आपल्या देशात खूप झाला आहे म्हणून समाजामध्ये सर्वसाधारण सर्व ठिकाणी एक उदासीनतेची गडद छाया रेखाटली गेली आहे. निराशा हे एक दुसरे तर तिरस्कार हे तिसरे चित्र आहे. द्वेष, उग्र भावना दंगली, जाळपोळ, हिंसा या अनिष्ट गोष्टी वेळोवेळी मान वर काढत असतात. या सर्व कोलाहलात अपवाद म्हणून दोन वर्ग समाजामध्ये अजूनही आहेत, त्या दोन वर्गांपैकी ज्येष्ठ नागरिक हा एक वर्ग आहे. दुसरा वर्ग महिलांचा आहे.

स्वतः ज्येष्ठ नागरिकांनी ते कार्यरत असताना, त्यांनी कधी कदाचित भ्रष्टाचार केलाही असेल. त्याबाबत आपण कोणाची खात्री देऊ शकत नाही! (हशा...) पोलीस आणि महसूल खात्यात नोकरी केलेले ज्येष्ठ नागरिक असतील की, ज्यांनी कधीही भ्रष्टाचार केला नाही, तर अशा लोकांच्या बाबतीत एवढेच म्हणता येईल की, हे लोक पाण्यात राहून कोरडे कसे काय राहिले? हा प्रश्न आपल्यासमोर येऊ शकतो. (हशा....) पण आयुष्यभर भ्रष्टाचार केला, पैसा खाल्ला हे प्रांजळपणे कबूल करून आता आम्ही त्यामध्ये बदल करू इच्छितो, अशी इच्छा जरी अनेकांनी प्रांजळपणे कबूल केली तरी ते पुरेसे आहे असे मी मानतो. परंतु तसे करण्याची वेळ आली आहे, हे लक्षात घ्यायला हवे.

आपल्याला आता इहलोकापेक्षा परलोकाची जास्त काळजी असल्यामुळे आपण समाजसेवेचे काम करण्यास पात्र आहोत असे माझे प्रामाणिक मत आहे.(हशा..) त्यामुळे माझे याबाबतचे असे मत आहे की, समाजसेवकांची भूमिका महिलांनी पार पाडायला काहीच हरकत नाही. त्याही खूप चांगल्या आणि प्रबळ शक्तीने ही जबाबदारी पार पाडू शकतील असा माझा विश्वास आहे. त्या हे काम खूप प्रामाणिकपणे करतील, कारण त्यांना अप्रामाणिक होण्याची संधीच खूप कमी प्राप्त होत असते. (हशा....) महिला या फक्त आपल्या पतीच्या अप्रामाणिकपणामध्ये भागीदारी करतात, त्या पलीकडे त्या स्वतः काहीच करत नसतात.

माझे दुसरे एक मत असेही आहे की, केवळ महिलांच्याच हाती ग्रामपंचायतीचे सूत्र द्यावे. तिथे एकही पुरुष नको. अर्थातच जी महिला घर चालवू शकते, ती ग्राम पंचायत चालवू शकत नाही असे समजू नका. पुरुषांना जे राजकारण करायचे असेल, ते जिल्ह्याच्या पातळीवर करा. फार तर राज्याच्या पातळीवर करा, तिथे आपल्याला जे काही आरक्षण द्यायचे असेल तेही द्यायला पाहिजे. पुरुषांऐवजी स्त्रीयांनी ग्रामपंचायतीचा कारभार हाती घेणे मला गरजेचे वाटते, कारण यापुढच्या काळामध्ये खरी ताकद ग्रामपंचायतीकडे येणार आहे. लवकरच कोणतेही अर्थसाहाय्य हे केंद्र सरकारकडून थेट ग्रामपंचायतीकडे वर्ग होणार

आहे आणि तो पैसा खर्च करण्याची ताकद किंवा बळ हे त्या संस्थेमार्फत उभे राहणार आहे त्या योजनेमध्ये जर महिलांना पुढे आणण्याच्या दृष्टीने प्रयत्नशील राहिलो, तर मला असे वाटते की, या कामाला चांगली फळे येतील. ३० टक्के आरक्षण करत नाही, तरी निदान असा तुकडा तरी फेकतील अशी अपेक्षा करायला हरकत नाही.

महिलांच्या हातात जर ग्रामपंचायतचा कारभार दिला तर या कारभारामध्ये स्वच्छता यायला फार मोठी मदत होणार आहे आणि आज ती समाजाची गरज आहे. भ्रष्टाचार कमी करणे ही समाजाची गरज आहे, दुर्दैवाने अण्णासाहेब हजारेंची जी चळवळ होती त्याला पाहिजे तितका प्रतिसाद समाजाकडून मिळाला नाही, त्यासाठी ज्येष्ठ नागरिकांनी पुढाकार घेणे आवश्यक होते. आपली संघटना किती सबळ आहे, आपण तिला किती डोक्यावर घेता, त्या संघटनेची सभासद फीस आपण नियमित भरतो की नाही, किती भरतो? हा प्रश्न आहे. माझ्यासारख्या एखाद्या धनाढ्य माणसाकडून अनुदान घेऊन आपण महासंघासाठी एखादे भवन बांधले तर हे ठीक आहे, पण तो महासंघ चालवायचा जर असेल, त्यासाठी आपला सक्रिय पाठिंबा अपेक्षित आहे.

आपल्याला कुठेतरी पोटाला चिमटा देऊन एक रुपया का होईना, किंवा जी काही संघाची माफक फी असेल ती भरणे आवश्यक आहे. गांधीजींना बिर्ला वगैरे प्रोत्साहन द्यायला तयार होते, परंतु गांधीजींनी गावोगावी जाऊन अक्षरशः झोळी हातात घेतली, आणि त्यामुळे एक सामाजिक जागृती निर्माण झाली. केवळ समाजहितासाठी पैसा हा त्यांचा एकमेव उद्देशच नव्हता, तर त्याचबरोबर त्या कार्यामुळे जे चैतन्य निर्माण होते ते चैतन्य अपेक्षित होते! महासंघाला झालेल्या अर्थप्राप्तीवर महासंघाची आर्थिक परिस्थिती भरभक्कम होणार आहे, तो पुन्हा एका-दोन व्यक्तींच्या हातात जाणार नाही, हे फार महत्वाचे आहे, कारण अशी कोणतीही चळवळ एक दोघांच्या हातात गेली, तर ती चिरस्थायी होत नाही, म्हणून ही चळवळ लोकशाही पद्धतीने सर्वांच्या हातात ठेवा.

जास्तीत जास्त काटकसर करून महासंघाला आर्थिक साहाय्य करण्याचा निर्धार आपण केला पाहिजे. आपली जर अशी खात्री असेल की, महासंघाचे सर्व संचालक, वगैरे सर्व प्रामाणिक आहेत, तर अशा वेळी त्यांना मन भरून आणि खुल्या दिल्याने मदत करा. मी सुद्धा आपल्यातील एक असल्यामुळे आणि मदत करण्याच्या विचारांचाच असल्यामुळे मीही सढळ हाताने मदत करेल. माझे आपल्याशी वैचारिक असे नाते आहे. माझे जे विचार आहेत ते आपल्यापर्यंत पोहचले पाहिजे, हा माझा मुख्य हेतू आहे. आपण एखादा

दबाव गट तयार करणे आवश्यक आहे, एखादे सल्लागार मंडळही स्थापन करणे गरजेचे आहे. ज्या सल्लागार मंडळात मोठ-मोठ्या व्यक्तींचा समावेश करता आला पाहिजे. जी चांगली माणसे समाजाच्या प्रत्येक दालनात आपल्याला मिळतील त्यांच्या समोर आपण आपले उद्देश मांडून त्यांचे आशीर्वाद घेऊन, त्यांच्या मार्गदर्शनानुसार समाज कार्याचा गड यशस्वीरित्या चढा.

मोठ-मोठी व्यक्तिमत्त्वे आपल्यासोबत आहेत. सर्व महासंघाचा एक सामाजिक ठराव करायला हवा. मी आताच नमूद केलेल्या दबाव गटातील दहा-बारा निवडक सदस्यांच्या मदतीने आपण सातत्याने, या महासंघाच्या उत्कर्षासाठी पाठपुरावा करावा, आणि त्या सर्व कामांसाठी अगदी छोट्या मोठ्या कार्यालयांपासून तर मुख्यमंत्र्यांच्या कार्यालयात सतत हजेरी लावून त्यांच्या मागे लागून आपली कामे करून घेणे गरजेचे आहे. अर्थात त्या मंत्र्यांना खूप कामे असतात, अक्षरशः त्यांना पाहिले की आपल्यालाच कसे कसे वाटते, परंतु आपल्यावर समाजातील लोकांचा अत्यंत गाढ विश्वास आहे हे ज्यादिवशी शासनाच्या लक्षात येईल, त्यादिवशी शासन आपले ऐकेलच. अशा प्रकारे आपल्या समाजाला ज्या ज्या गोष्टींची नितान्त आवश्यकता आहे, त्या सर्व गोष्टी प्राप्त करून देण्यासाठी आपण सर्वतोपरी प्रयत्न केलेच पाहिजे.

आपला जो आदर्श नेता किंवा उमेदवार असेल की, ज्याला आपण निवडून दिले आहे, मग तो जिल्हा परिषदेचा अध्यक्ष असो वा एम. एल. ए. असो त्याचे काम समाधानकारक नसल्यास, त्याला आपल्याला परत बोलावता आले पाहिजे. राज्य घटनेमध्ये अशी तरतूद असूनही तो अधिकार आपल्याला वापरता आला नाही. सरकार काही त्याला मान्यता देत नाही, कारण सरकार मार्फतच अशा गोष्टी कराव्या लागतात. अशी चळवळ छत्तीसगडमध्ये घडली आहे. या निवडून दिलेल्या प्रतिनिधीला त्याच्या घरी पाठवला, जनतेने निवडून दिलेल्या उमेदवाराला सत्तेत मानाचे स्थान दिले तसे परतही बोलवले. असा रास्त अधिकार आपल्याकडे का असू नये? कोणत्याही शासनामध्ये, व्यवस्थापनामध्ये एखादा उच्च पदावरचा अधिकारी एखाद्या पदावर उमेदवाराची नेमणूक करतो, त्याच अधिकाऱ्याला त्याने नेमणूक केलेल्या उमेदवाराला ठेवायचे किंवा काढायचे अधिकार प्राप्त असतात असे अधिकार जर जनतेने वापरले तर भ्रष्टाचारामध्ये पन्नास टक्क्यांचा फरक पडू शकेल.

दुसरा मुद्दा असा आहे की, शासनाचे कोणतेही व्यवहार किंवा पन्नास लाखाच्या वरील जे जे व्यवहार असतील ते सर्व संगणकीकृत व्हायला हवेत. सर्व निविदांचे एकाच ठिकाणी,

एकाच जागी एकत्रीकरण करून त्याच जागी निविदा वाटपाचे निर्णय होतील आणि ते व्यवहार त्याचठिकाणी अर्ध्या तासामध्ये पूर्ण व्हायला पाहिजे. अशी योजना तयार करा की, संगणकीकरण करून त्या माध्यमातून सर्व प्रकारचे खरेदीचे व्यवहार करा, त्यामुळे भ्रष्टाचारालासुद्धा जास्तीत जास्त आळा बसेल, असे महत्वाचे एक दोन विषय जर आपण काळजीपूर्वक हाताळले तर फार बरे होईल. अर्थात सर्वच विषयांच्यामध्ये आपल्याला एकदम लक्ष घालता येणार नाही.

अण्णासाहेब हजारे यांनी भ्रष्टाचाराला आळा घालण्यासाठी बहुतांशी नेत्यांच्या विरुद्ध बंड पुकारले होते, त्यामुळे त्यांच्या सर्व विरोधात गेले. त्यामुळे माझे मत असे आहे की, सगळ्यांच्या मागे लागलात तर काहीच होणार नाही, आपण सगळ्यांच्या मागे लागायचे ठरवले, तर आपण कोणाच्याच मागे नीट लागू शकत नाही. थोडक्यात जे मोठे विषय आहेत किंवा जिथे सर्वात मोठी बजेटची कामे असतील, त्या विषयांकडेही लक्ष दिले तरी पुरेसे होईल, आणि तेवढ्याच कामांवर आपले लक्ष केंद्रित करायला हवे. भ्रष्टाचाराचा संपूर्ण डोंगर डोक्यावर घेणे शक्य होणार नाही आणि व्हेस्टेड इंटरेस्ट एवढा मोठा होऊन जातो की ते अवसान सांभाळणे शक्य होत नाही.

केव्हाही दुर्जनांच्या समोर सज्जनांची शक्ती कमीच पडते. शेवटी सज्जनांचा विजय होतो, हा भाग वेगळा आहे. उदा. रामायणात रामाला आणि महाभारतात पांडवांना त्यांची बाजू सत्य असूनही अनेक संकटांना तोंड द्यावे लागले याचेही उदाहरण आपल्या डोळ्यासमोर आहेच. त्यांच्यासारखा त्रास आणि यातना आपण सहन करून उत्तरार्ध गाठणार असू तर उशिरा का होईना, आपलाच विजय होईल! परंतु त्यासाठी तसा विधायक दबाव गट तयार करण्यासाठी आपल्यामधील असे काही व्यक्तिमत्त्व असतील की, ज्यांचे चारित्र्य एकदम काचेसारखे स्वच्छ आहे. ज्यांनी आयुष्यात कधीही कोणतेही चुकीचे काम केलेले नाही. आयुष्यभर प्रामाणिकपणे सेवा दिलेली आहे.

कोणत्याही व्यवहारात गढूळता आणली नाही अशा लोकांनी या चांगल्या कामासाठी नेतृत्व करण्यास काहीच हरकत नाही. त्याचप्रमाणे समाज कार्याचा विडा उचलल्यावर आपण कितीही स्वच्छ काम केले तरी आम जनतेमधून थोड्या प्रमाणात का होईना आपल्या कामावर बदनामीचे शिंतोडे उडणारच आहेत, हे ग्राह्य धरूनच हाती घेतलेले कार्य पूर्ण तडीस नेण्याचा पक्का निर्धार मनाशी बाळगला पाहिजे अशा प्रकारची अपेक्षा आज मी सर्व ज्येष्ठ नागरिकांकडून करतो. एक नवीन शपथ आपण ज्येष्ठ नागरिक या नात्याने

घ्यावी. त्यानंतर या कार्यास आपण हातात घेतले, तर आपल्याही जीवनाला ज्येष्ठ नागरिक यादृष्टीने चांगली आणि नवीन दिशा मिळेल, हे सर्व सामाजिक दायित्व आपल्यावर आहे. पुढच्यावेळी जेव्हा आपण भेटू त्यावेळी मला आपल्याशी हितगुज करायला आवडेल त्यावेळी आपण वाटेल ते प्रश्न विचारले तरी चालेल, मी त्याचे माझ्या परीने निराकरण करण्याचा आटोकाट प्रयत्न करेल.

मला असे वाटते की, कौटुंबिक बाबतीत आपल्याला सहज समाधानकारक कसे वागता येईल आणि आनंदमय जीवन कसे जगता येईल, आपल्या जबाबदाऱ्या कशा पार पाडता येतील याबद्दल सर्व खुलासा मी या आधीच्या भाषणात केलेला आहे. सामाजिक बाबतीत आपल्याला काय काय करण्यासारखे आहे, हे मी आपल्यासमोर मांडले आहे आणि त्यासंदर्भात आपल्याला अजूनही काही चर्चा करायची असेल किंवा त्यात सुधारणा करायच्या असतील त्याही चर्चेअंती निश्चित करता येतील.

समाज अजूनसुद्धा ज्येष्ठ नागरिकांना मान देतो आणि देईल अशी माझी खात्री आहे. समाजाने हा आदर करणे किती योग्य आहे, हे सिद्ध करणे आणि समाजाला ज्येष्ठ नागरिकांच्या मोठेपणाची प्रचिती देणे, हे आपले विद्यमान कर्तव्य आहे. मी आपल्यासमोर ते नम्रपणे मांडले आहे, आपण त्याचा विचार करावा. आज आपण मला या सोहळ्यासाठी आमंत्रित केले, सन्मानाने मानपत्र दिले, ज्येष्ठ नागरिक संघाचे सभासदत्व दिले, अशा रूपाने अनमोल अशा देणग्या दिल्या! हा सर्व घरचाच प्रेमळ आहेर आहे, असे मी मानतो आणि आपल्या सर्वांचे मनःपूर्वक आभार मानून थांबतो.(टाळ्या)

जय हिन्द! जय महाराष्ट्र!